

УДК 334.722 : 332.146.2

*В.М. ЗАЯЦЬ, доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»*

Підприємницька модель сільського розвитку

Постановка проблеми. Увага суспільства, політиків і науковців до активізації підприємництва як провідного фактора сільського розвитку визначається кількома причинами. По-перше, проблеми бідності селян, забезпечення їх зайнятості та інтеграції в загальний гуманітарний розвиток, збереження для широкого загалу їхніх цінностей (включаючи етнічну й соціокультурну ідентичність) зумовили намагання Організації Об'єднаних Націй, Європейської комісії, інших міжнародних організацій сприяти сільському розвитку на основі підтримки підприємництва. Через активізацію аграрного підприємництва міжнародні організації сподіваються також розв'язати проблему голоду на Землі [5].

Відтак, все більшого соціального та політичного впливу набувають економічні теорії, які запоруку стійкого економічного зростання вбачають в інституційних передумовах і доступності ресурсів ведення підприємницької діяльності для якнайширшого кола індивідів (зокрема, селян) [12, 63].

По-друге, зростаючий попит на екологічну, економічну та соціальну безпеку зумовлює привабливість розширення території підприємницької діяльності. Агломерація, економічним мотивом якої стала територіальна концентрація капіталу в містах як осередках підприємницької свободи, а позитивним результатом – прискорення науково-

технічного прогресу, проявляє свої екстерналії через вразливість скупченого у мегаполісах людства до епідемій, природних катаклізмів, техногенних і воєнних загроз. Вірогідною її протилежністю є рівномірніше розселення на основі інфраструктурного й технологічного забезпечення процесів суспільної комунікації (включаючи активізацію місцевих підприємців і ринків). За таких умов розвиток сільської поселенської мережі, організація взаємодії усіх його учасників та заінтересованих сторін набуває найвищої актуальності.

По-третє, екстремальні темпи демографічної кризи й структурні дисбаланси вітчизняної аграрної галузі поставили питання про реформу адміністративно-територіального устрою та відповідні зміни умов ведення підприємницької діяльності на селі [1-4, 8, 9, 19, 21]. Принаймні окремі складові процесу децентралізації є предметом дискусій і контраверсійних пропозицій з огляду на недосконалість інституційних засад місцевого самоврядування, обмеження його потенціалу як провідної форми соціальної взаємодії на селі [18, 22, 27, 28, 44, 48-50, 53, 60, 61, 62, 65].

Актуальність зазначених проблем посилюється з прискоренням міжнародної інтеграції України. Зокрема, це стосується імплементації складових європейської політики сільського розвитку, яка зорієнтована на багатифункціональне сільське господарство,

© В.М. Заяць, 2015

диверсифікацію й розширення видів діяльності на селі [25, 33, 41, 44-46, 49, 50, 52, 53, 58-60, 62, 64, 65]. Важливим інструментом її реалізації є підтримка розвитку підприємницьких прагнень та навичок селян [24, 29, 30, 47].

Враховуючи драматичність сучасного етапу вітчизняної історії, зрозумілою є гострота дискусій стосовно напрямів, економічних і фінансових джерел, механізмів формування та реалізації адекватної моделі сільського розвитку. Міжнародний досвід, дослідження демографічних і економічних проблем українського села доводить про виправданість звернення до теорії й практики розвитку підприємництва як інструменту їх системного розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільний інтерес до підприємницької складової сільського розвитку відображений у зростаючому потоку досліджень західних економістів та соціологів: А. Алсос [40], Х. Берклі [53], Г. Брокфілда [42], С. Картера [40], Ч. Карлссона [54], Д. Кемпбела [53], П. Клока [43], Д. Кумара [55], Г. Лендстрома [56, 64], Дж. МакЕлві [47], С. Марлоу [58], Ф. Мантіно [25], М. Моселі [59], Р. Чамберса [44], інших науковців. Цей напрям економічних досліджень продовжує традицію вивчення мотивів і змісту підприємництва, що знаходять своє уособлення в поведінці й результатах діяльності економічних агентів [63], постановкою амбітної (з погляду теорії та практики) мети – забезпечити підприємству належну йому роль рушійної сили соціально-економічного розвитку, зокрема сільського [45, 54, 56, 57, 64]. Особливо активно ці дослідження проводяться після 2008 року. Їхнє кількісне й якісне зростання є результатом поширеного розуміння того, що так звані «провали ринків», як і «провали ієрархії», взаємозв'язані в інституційних диспропорціях, які підтримують монополізацію ресурсів підприємницької діяльності, стримують відповідні прагнення економічно активних представників усіх суспільних верств [38].

Зростання суспільних очікувань щодо розв'язання проблем сільського розвитку, необхідність активізації підприємництва як його рушійної сили і провідної складової не

залишилося поза увагою вітчизняних науковців. Зокрема, концептуальне бачення подальшого сільського розвитку на базі «селозберігаючих» підприємств представили Я.М. Гадзало та В.М. Жук [8].

Вона започатковує наукову дискусію щодо моделей сільського розвитку в Україні й значною мірою продовжує традицію досліджень, які проводилися вітчизняними економістами-аграрниками та сільськими соціологами протягом останніх років. Зокрема, це стосується досліджень змісту підприємництва і його ролі у розвитку аграрного сектора й сільських територій у роботах науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки» М.Й. Маліка, О.Г. Булавки, В.А. Пуліма, інших дослідників [21-23, 32, 35], ДУ «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» О.М. Бородіної, І.В. Прокопи, В.В. Юрчишина [29, 36, 39], ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» В.В. Борщевського [33], представників університетської науки [14, 15, 17, 34], інших українських дослідників проблем сільського розвитку.

Структурним передумовам діяльності підприємницьких формувань (зокрема, вертикально-інтегрованих), що безпосередньо впливають на соціальні аспекти сільського розвитку, приділяють увагу економісти-аграрники В.Г. Андрійчук [6], П.І. Гайдуцький [9], Ю.О. Лупенко [19-21], М.Ф. Кропивко [19].

Формам господарювання як фактору розв'язання продуктивності аграрного виробництва, що є економічним й фінансовим джерелом сільського розвитку, присвячені недавно опубліковані праці В.Я. Меселя-Веселяка, П.Т. Саблука [20], Б.Й. Пасхавера [29], інших науковців [24, 30, 35].

Разом із тим злободенною залишається проблема концептуального визначення напрямів сільського розвитку в умовах ринкових трансформацій, активізації його підприємницької складової, формування засад, напрямів й інструментів державної політики, що забезпечували б поєднання та взаємне доповнення індивідуальних прагнень і зусиль підприємців з їх партнерством у сільському розвитку, формування на цій основі «спіль-

нот конкурентів», які борються за суспільне визнання на рівні місцевих громад [40].

Мета статті – визначення методологічних засад і напрямів активізації сільського (в тому числі аграрного) підприємництва як рушійної сили та інструменту сільського розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Соціальна значимість підприємництва

як провідного чинника сільського розвитку зумовлена економічною спроможністю його суб'єктів до формування, накопичення й активізації матеріально-фінансових джерел задоволення людських потреб, яку в пореформений період демонструють підприємства аграрного сектора (табл. 1).

1. Економічні показники діяльності аграрних підприємств України

Показник	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2014 р.
Валова продукція, вироблена підприємствами, % від загального обсягу	70,4	38,4	40,5	48,3	55,3
у рослинництві	75,2	41,2	45,0	53,6	59,4
у тваринництві	66,0	26,5	33,3	38,8	45,5
у т.ч. фермерськими господарствами, %	0,0	1,9	4,2	5,0	7,6
Прибуток від реалізації с.-г. продукції, млн грн	675,6*	-121,4	1253,2	12750,5	33283,7
Капітальні інвестиції, млн грн	11799	496	4905	11311	18388
Площа використовуваних угідь, млн га	38244	24797	21717	21586	21530
Чисельність найманих працівників, тис. осіб	4344,4	2551	1137	645,2	524,7
Чисельність зайнятих у ФГ, тис. осіб	-	139,96	133,53	98,4	94,8

Джерело: Державна служба статистики України; * – дані 1995 року [34].

Не дивлячись на номінальну форму представлення, наведені дані показують, що реформування аграрних підприємств у цілому привело до позитивних результатів у частині відновлення їх економічного впливу. Зокрема, це стосується нарощування ними частки валової продукції сільського господарства, обсягів капітальних інвестицій, які стали наслідком перерозподілу прибутку на користь інвестування тощо.

Разом із тим продовжується частково стримувана фермерськими господарствами

тенденція до скорочення зайнятих працівників, що відображає реакцію аграрних підприємств на кон'юнктуру локальних ринків землі й праці. До того ж, вітчизняні дослідники критично оцінюють структуру виробництва, наслідком якої стали ці показники [9, 11, 19]. Вона характеризується прискореними темпами концентрації, наочним доказом якої є динаміка перерозподілу земельних ресурсів, використовуваних підприємствами (табл. 2).

2. Розподіл діючих аграрних підприємств за площею сільгоспугідь

Підприємства із загальною площею угідь, га	2005 р.		2010 р.		2014 р.	
	кількість, %	площа угідь, %	кількість, %	площа угідь, %	кількість, %	площа угідь, %
До 100,0*	70,1	4,8	72,5	4,6	72,0	4,5
100,1 – 2000,0	24,4	42,6	22,1	34,7	23,0	32,6
2000,1 – > 10000	5,5	52,6	5,4	60,7	5,0	62,9

* Примітка. В цю групу включені господарства, що не мали сільськогосподарських угідь.

Джерело: Державна служба статистики України [34].

Соціальні екстерналії концентрації включають наростання проблеми бідності, оскільки пов'язані з нею прояви монополізації ринків обмежують розширення кола суб'єктів підприємництва, які є економічною і соціальною базою сільського розвитку [35].

Із цього погляду впродовж останніх років динаміка кількості та організаційно-правових форм вітчизняних аграрних підприємств відображає радше стагнацію ін-

ституцій, покликаних заохочувати підприємство. Статистичні дані підтверджують поетапність розвитку аграрного підприємництва, що залишається провідним його видом на селі. Активна фаза аграрної реформи була сприйнята селянами із певним ентузіазмом, який зумовив швидке зростання кількості суб'єктів підприємництва. Але після 2003 року (в середині якого набрав чинності діючий Закон України «Про фермерське го-

сподарство») їх кількість зменшувалася, при практично незмінній структурі організаційно-правових форм (табл. 3)¹.

3. Динаміка форм сільськогосподарських підприємств у 1990-2014 рр.

Форми с.-г. підприємств	1990 р.		2003 р.		2014 р.		1990/2003 рр.		2014/2003 рр.	
	од.	%	од.	%	од.	%	+/-, од.	+/-, %	+/-, од.	+/-, %
Фермерські господарства	82	0,6	43016	71,9	39428	75,0	+42934	+98,8	-5388	-12,5
Господарські товариства	6718	50,7	8713	14,6	7750	14,8	+1995	+22,9	-963	-11,1
Приватні підприємства	2519	19,0	4033	6,7	3772	7,2	+1514	+37,5	-261	-6,5
Кооперативи	3136	23,7	1938	3,2	674	1,3	-1198	-38,2	-1264	-65,2
Інші форми підприємств	402	3,0	1707	2,9	691	1,3	+1305	+76,4	-1016	-59,5
Державні підприємства	385	3,0	386	0,7	228	0,74	+1	+2,6	-158	-40,9
Усього	13242	100	59793	100	52543	100	+46551	+77,8	-7250	-12,1

Джерело: Розрахунок згідно з даними Державної служби статистики України [34].

З огляду на теоретичні засади підприємництва, чисельність сільського населення і його частку в структурі населення України, динаміку життєвого циклу вітчизняних аграрних підприємств не можна розглядати як

свідчення сформованості інституцій, сприятливих для стійкого розвитку села.

Зниження привабливості аграрної підприємницької діяльності підтверджується також динамікою загальних показників малих підприємств (табл. 4).

4. Малі підприємства аграрного сектора України у 2010-2014 рр.

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.*	2014 р./2010 р.
Кількість малих аграрних підприємств, од.	47213	38387	44487	46906	43389	-3824
у т.ч. їх частка у загальній кількості МП, %	13,2	10,8	12,9	12,5	12,7	-0,5
Чисельність зайнятих у малих агропідприємствах працівників, тис. осіб	219,9	197,6	220,4	238,7	218,2	-1,7
у т.ч. їх частка у загальній кількості: МП, %	10,2	9,5	10,7	11,9	13,1	2,9
аграрних підприємств, %	28,6	27,7	31,0	34,7	34,7	6,1
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	22673,4	35343,7	49158,5	48838,4	65303,9	26165
у т.ч. частка РП серед: усіх малих підприємств, %	4,0	5,8	7,3	7,3	9,3	5,3
аграрних підприємств, %	22,7	27,8	30,2	30,3	30,5	7,8
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	17,9	25,9	22,7	12,9	7,0	-10,9

Джерело: Державна служба статистики України [10]; * – попередні дані.

Хоч наведені дані доводять їхню економічну спроможність, від'ємна динаміка кількості відображає несприятливість інституційних умов для створення нових СПД у галузі. Вона є наслідком обмежень підприємництва як господарської форми підприємли-

вості, підтримка яких мала б забезпечити сільський розвиток на основі взаємодії та конкуренції економічно активних індивідів-представників усіх соціальних верств [12; 32, с.53-54]. У свою чергу інституції, що зумовлюють монополізацію, ґрунтуються на уявленнях, притаманних менеджеризму, який ігнорує позитивну суспільну значимість спроб і помилок усіх підприємців та підприємливих індивідів. Натомість цей напрям теорії апріорно підкреслює ефективність фабричної організації виробництва, її концентрації, що означає абсолютизацію «ефекту масштабу».

Як наслідок, фундаментальною проблемою розвитку вітчизняного села стали нор-

¹ Динаміка кількості суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) є індикатором рівня привабливості підприємницької діяльності. Згідно з даними американських дослідників, із загальної кількості новостворених підприємств 40% не існують більше одного року, 64 – не в змозі вижити більше 5 років, 75 – не переживають 8-річний рубіж, 88% не здатні функціонувати більше 19 років. Проте враховуючи, що в економіці США щорічно створюється близько 750 тис. підприємств, така динаміка є свідченням соціального впливу інституцій, що підтримують підприємницьку активність [63].

ми, світоглядні й поведінкові патерни, пов'язані з індустріальним типом виробництва, інтелектуальну підтримку якого забезпечує теорія «індустріального суспільства». Маємо на увазі формування сільської поселенської мережі на основі теорії «місткомбінатів» (company towns), коли населений пункт розглядали як територію для забезпечення діяльності одного, або кількох технологічно пов'язаних підприємств.

По-перше, такий підхід зумовив негативну динаміку кількості сільських населених пунктів. Згідно з офіційними статистичними даними за 2000-2014 роки вітчизняна сільська поселенська мережа скоротилася на 351 населених пункти, тобто щороку в середньому зникає близько 25 сіл. Видимою його ознакою є демографічна криза на селі: з 2010 по 2014 роки чисельність сільського населення зменшилася з 14,5 до 13,3 млн осіб (8,2%) [34].

Її головною причиною залишається спеціалізація селян на *трудовому* забезпеченні індустріалізованого аграрного виробництва, базою якого є монополістична концентрація переробної промисловості. Індустріальна модель стала також основою системи планування територій², яка з огляду на екзогенний політичний вплив ототожнила ефективність із концентрацією виробництва, зміцнюючи майже повну залежність сільських громад від окремих аграрних підприємств [13, 43, 59, 62].

Вона включає також нехтування проблемою «життєвого циклу» фірми, залежності того чи іншого підприємства від кон'юнктури ринків, адекватна реакція на зміну якої не завжди може бути забезпечена на території розміщення його виробничих потужностей.

Вагомим наслідком індустріалізованого моноцентричного розвитку села є монополізація соціального впливу. Якщо підприємство (його лідер) має монопольне становище як актор локального ринку та головний ідеолог розвитку села, то носії альтернативних ідей не знаходять задовільного застосування

² «На жаль, через об'єктивні та суб'єктивні причини, Україна не тільки не змогла ефективно реформувати таку систему, а й опинилася перед загрозою її повної деградації» [11, с.302].

своїх сил і прагнень ні у структурі цього підприємства, ні на території сільської громади. В такій системі молодь «виштовхується» в міста як через спеціалізацію сіл на обслуговуванні «селоформуєчих» підприємств, так і через її власне прагнення до переваг економічної ефективності [65].

Залежність села від аграрної сфери та відповідно звуженого кола суб'єктів підприємництва не подолана досі. Це стосується як країн ЄС, так і України, яка намагається інтегруватися в його ринки [22, 23, 25, 26, 28, 33, 35, 36, 38, 41, 45, 46, 49, 50, 53, 54, 57, 60, 61]. Вивільнені (за збереження засад «індустріального» розвитку) ринкові стимули зумовили прискорення процесів концентрації виробництва й скорочення зайнятості селян, посилення їх міграції та імміграції з огляду на обмежені перспективи особистісного становлення. Відтак домінування у вітчизняному аграрному секторі логіки «фабричного технократизму» відповідальне за деградацію сільської поселенської мережі, а непослідовність реформ сприяє тим формам її реалізації, що обмежують соціальний розвиток села.

По-друге, концентрація ринкової влади, згубна для сільського розвитку, пов'язана з диспропорціями *регуляторної політики*, що уможливають негативний вплив протекціонізму через тиск чиновників-інсайдерів на діючих та потенційних конкурентів. «Політичні ризики» інвесторів (як вітчизняних, так і іноземних) визначаються можливостями груп впливу, які змінюють законодавчі норми відповідно до своїх сьогочасних інтересів. Це підвищує невизначеність майбутнього, посилюючи сумніви у недоторканості власності на результати й засоби виробництва. Зазначені фактори пригнічують не тільки аграрне, а також усі види підприємництва на селі, конкуренцію та перспективи становлення місцевих ринків як економічного середовища ендегенного сільського розвитку³. Їхнє усунення залежить від політики

³ Термін «ендегенний розвиток» вживається тут як синонім позитивних економічних і соціальних результатів діяльності підприємливих індивідів, їх спонтанної взаємодії в рамках еволюційно сформованих суспільних інституцій, що означає підприємницьку природу соціально-економічних процесів [45, 64, 65].

центральної влади, установ і громадських організацій.

Нарешті, обмежені права місцевого самоврядування є головною системною причиною звуження підприємницької бази сільського розвитку. Інституціонально зумовлена ресурсна й організаційна залежність підтримує стимули ефективної самоорганізації сільських громад. Наслідком є надміру ускладнений доступ до ресурсів підприємницької діяльності, слабкість її соціальної підтримки на місцях (особливо в «глибинних» районах), необхідність прикладання надзвичайних зусиль кожним підприємцем.

Підприємництво (як і мало не вся господарська діяльність) залишається об'єктом впливу й регулювання галузевих міністерств і відомств. Зокрема, аналіз бюджетних показників доводить, що, *залишаючи місцеві громади без достатніх важелів впливу на перерозподіл суспільного продукту*, держава покладає на них більшу частину соціальних видатків – за економічною класифікацією (захищені статті) вони складають 82,4% витратної частини місцевих бюджетів. Капітальні ж видатки, субсидії та поточні трансферти підприємствам, які формують інвестиційну привабливість територій громад, *становлять* відповідно 6,2 і 8,8% [7].

Що стосується структури доходів, то у 2014 році частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті дорівнювала тільки 22,2%, а їх частка у ВВП – 14,27%. При цьому міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету, становили 56,4%. Відтак, ендогенні джерела розвитку місцевих громад становлять до 30% надходжень місцевих бюджетів, або менше, ніж 10% зведеного бюджету. Якщо врахувати, що найбільшою мірою ці бюджетні показники стосуються великих міст, то зрозумілим є вкрай незадовільний рівень соціального та інфраструктурного розвитку села [27].

Виправлення такої ситуації вимагає принципової трансформації бюджетних відносин, ресурсної бази й джерел сільського розвитку. Про її необхідність свідчать, зокрема, дані Державного земельного кадастру, згідно з якими у комунальній власності місцевих громад досі знаходиться 0,0 % земель. До державної власності належить переважна

частина земель водного та лісового фондів. Місцеві громади практично не впливають і на використання надр, що негативно позначається на розвитку неаграрного підприємництва на селі.

Наприклад, з огляду на дані Державної служби статистики України, у 2016 році можна очікувати попит близько 3 млн громадян на послуги СПД у сфері сільського (зеленого) туризму. Разом із тим у 2013 році здійсненням відповідної підприємницької діяльності займалися 285 фізичних осіб-підприємців. Переважно вони представлені садибами в Івано-Франківській (184), Львівській (36) та Чернівецькій (16) областях, що становить 83% загальної їх кількості по Україні [37]. Таким чином, наявні вкрай низька готовність діючих і потенційних підприємців надавати послуги у сфері сільського туризму, відставання їхньої пропозиції від ринкового попиту. Значною мірою це зумовлено економічними можливостями місцевих громад щодо забезпечення доступу споживачів до сільських садиб, здатних надавати відповідні послуги.

Зокрема, за даними науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», з 2000 року кількість торговельних закладів у сільських населених пунктах скоротилася втричі, рівень забезпеченості ними оцінюється менше 40%, тоді як роздрібний товарооборот торговельної мережі зріс більше ніж в 11 разів, що також доводить про низький рівень задоволення ринкового попиту, високий потенціал цього виду підприємницької діяльності. Це ж стосується й ресторанного господарства, забезпеченість закладами якого оцінюється на рівні менше, ніж 30%, при зростанні товарообороту в 3 рази [35, с. 525].

Тобто, багато видів неаграрного підприємництва на селі нездатні розвиватися без розвитку сільської інфраструктури, який має бути забезпечений підтримкою економічної активності заінтересованих підприємців, відповідними надходженнями місцевих бюджетів, обов'язками місцевого самоврядування щодо реалізації програм розвитку сільських громад [15, 21].

З огляду на викладене ми визначаємо сільський розвиток як розширення (через ендогенне економічне зростання) доступних для

місцевих громад ресурсів та інструментів індивідуальної й скооперованої діяльності підприємливих селян, організації побуту, інституційного і просторового середовища їх взаємодії.

Таке визначення передбачає визнання стійкого економічного зростання джерелом сільського розвитку, а інституції та організаційні механізми, що підтримують підприємницьку ініціативу селян, – його необхідною передумовою [23, 24, 47, 48, 59, 60]. За їхньої наявності підприємництво є *генератором* сільського розвитку. Підприємці розглядаються як лідери й учасники організацій (СПД і кооперативів), більша чи менша участь яких у сільському розвитку залежать від очікуваних вигід, зумовлених структурою їхніх повноважень/зобов'язань при використанні власності (своїї та залученої).

У свою чергу, роль просторового фактора зумовлює їхній інтерес до місцевих громад не тільки як до регуляторів використання власності, постачальників ресурсів і місць продукування доходів, а й (принаймні, частково) середовища реалізації ідеальних життєвих цілей.

Тому *відповідальним організатором* сільського розвитку є місцеве самоврядування, що забезпечує узгодження інтересів підприємців і членів місцевої громади через розроблення відповідних правил та механізмів взаємодії; акумуляцію й використання генерованих підприємцями і належних громаді ресурсів; визначення й контроль за дотриманням режиму використання власності та загальних норм права, розробку і реалізацію планів розвитку контрольованих територій.

У такій моделі керівники органів місцевого самоврядування є лідерами громад, які постійно проживають на їх території й прагнуть виробити та реалізувати плани їхнього розвитку, що максимально урівноважили б і задовольнили інтереси усіх заінтересованих сторін. Звичайно, це вимагає ефективної, підтриманої на національному рівні, структури їхніх повноважень та відповідальності, доступу до природних і господарських ресурсів діяльності, участі в їх формуванні й використанні.

Інституційні засади та інфраструктурну підтримку гнучкої структури територіально-

адміністративної й соціальної організації, координацію напрямів і ресурсів розвитку забезпечує держава з її можливостями встановлення загальних правил та інструментів взаємодії підприємливих індивідів (їх організацій) і місцевих громад, визначення та підтримки їхніх прав і зобов'язань, контролю за їх реалізацією, відповідних санкцій до їхніх порушників.

Відтак, участь окремих підприємців у розвитку конкретних сільських громад, їх соціальний статус, є результатом конкуренції за нарощування «символічного капіталу» (підтримки місцевої громади) та взаємодії з селянами й органами їх самоврядування [40]. Такий підхід репрезентує більш складну, але й більш стійку, на наше переконання, модель сільського розвитку. Її поліцентричний характер стосується як об'єктно-суб'єктного складу громад (зокрема, широкого кола підприємців та лідерів місцевих громад), так і просторової ідентифікації цих громад через *населені пункти та прилеглі до них території*. Вона враховує проблему «життєвого циклу» СПД, розмаїття й динаміку їхніх цілей, механізмів зростання та забезпечення інтересів як учасників, так і контрагентів підприємств, ринковий характер їхньої діяльності, можливості зміни її місця.

Головною її перевагою є здатність **активізувати економічний інтерес** господарств селян (як домашніх, так і високотоварних СПД) до розвитку села в умовах зростаючих темпів демографічної кризи. Вона не відкидає сильних сторін *галузевої моделі* сільського розвитку, розглядаючи продуктивність аграрного виробництва як його ендегенне економічне джерело, а розширення фінансових та організаційних можливостей громад – як умови, сприятливі для аграрного підприємництва в цілому.

Включає вона також переваги адекватно трансформованої *перерозподільчої моделі*. Це стосується демонополізації ринків засобів виробництва як передумови сприятливого для села перерозподілу суспільного продукту, можливостей формування доданої вартості на рівні сільських громад, спрямування відповідних грошових потоків на розвиток місцевих СПД і соціальної інфраструктури.

Викладене забезпечує також використання переваг *територіальної моделі*, що передбачає відкритість сільських населених пунктів та прилеглих територій *для всіх видів діяльності* й є запорукою демонополізації ринків продукції і послуг на основі місцевих ресурсів [13, 25, 27, 33, 43, 51, 61].

Отже, сільський розвиток розглядається ще й як територіальний контекст реалізації підприємництвом його провідної ролі у зростанні суспільного багатства.

Така модель *заінтересовує у розвитку конкретного села не тільки його жителів*, а також підприємців і власників ресурсів (у чому числі інвестиційних), які живуть поза його межами. Її системною перевагою є взаємний інтерес селян та підприємців – заінтересовані підприємці найкраще реагують на динаміку ринків і потреби облаштування територій. У свою чергу місцеві жителі доносять до окремих підприємців суспільне сприйняття їхньої діяльності на рівні локальних ринків та громад, які є базовим рівнем підтримки їхніх прав і цілей.

Розглянута модель *відповідає програмним засновкам політики ЄС*, що ґрунтується на поєднанні заходів щодо зростання доходів із розширенням можливостей продукування й доступності суспільних благ [33]. Відтак, підприємницька модель розвитку вітчизняного села сприятиме адаптації економічних, інституційних та організаційних його механізмів із напрямками сільського розвитку, що реалізуються країнами ЄС [25, 45, 46, 48, 50, 53].

Звичайно, вона має еволюційний характер і вимагає *довгострокової послідовної політики* щодо демонополізації доступу до ресурсів та видів господарської діяльності, постійного підвищення рівня взаємовідносин між громадами, державними органами, підприємцями як учасниками суспільного розвитку. Це вимагає синхронізації заходів щодо підтримки підприємництва як на рівні загальнодержавної (в тому числі галузевої) політики, так і на рівні місцевих громад та інших територіальних утворень.

З огляду на викладене, актуальними залишаються розробка й реалізація загальнодержавної програми розвитку підприємництва в аграрному секторі вітчизняної еконо-

міки [23]. В контексті сільського розвитку її головними цілями мають бути: підтримка ініціативи селян щодо створення самостійних суб'єктів підприємництва і СОК; диверсифікація аграрного підприємництва; конкурентоспроможність вітчизняних аграрних підприємців на внутрішніх і зовнішніх ринках. Це передбачає реалізацію комплексної політики підтримки й розвитку аграрного підприємництва, що включає:

1. Удосконалення інституційних засад здійснення підприємницької діяльності, структури власності як мотиваційної бази інвестиційної діяльності та ефективного комбінування виробничих факторів [12, 32].

2. Створення сприятливих інституційних умов розвитку ОСГ, суб'єктів підприємницької діяльності й сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через визначення критеріїв трансформації ОСГ в суб'єкти підприємництва, диференціацію статусу аграрних СПД залежно від розміру, режиму власності та зобов'язань [21, 24, 29, 30].

3. Диверсифікацію і розширення видів підприємницької діяльності в аграрному секторі, що включає розвиток місцевої малої переробки сільськогосподарської продукції, виробництва специфічних видів продукції, підтримку місцевого брендінгу тощо [16, 21, 23, 31].

4. Активізацію конкурентної політики на аграрних ринках через встановлення законодавчої вимоги про ведення й доступність реєстрів холдингових і підлеглих підприємств аграрного сектора [12, 19].

5. Доступ суб'єктів малого підприємництва до ринків аграрної продукції й виробничих факторів через ліквідність об'єктів власності, оптимізацію регуляторної політики та дозвільної системи [11, 12, 21, 23, 24, 29, 30].

Але підприємницька модель сільського розвитку не може обмежитися її галузевою складовою – це системний недолік попередніх концепцій державної політики на селі [22]. Тому як загальні плани територій, так і плани розвитку окремих громад, мають включати програми стимулювання *усіх видів сільського підприємництва*⁴.

⁴ Суспільний попит на такі програми підтверджується їх прийняттям рядом органів місцевого самовряду-

Невід'ємними складовими відповідних інституційно-організаційних механізмів мають бути положення, що дадуть змогу забезпечити соціальне партнерство через пошук відповідей на такі питання:

1. *Що можуть і мають робити усі підприємці та конкретні СПД для розвитку місцевої громади й яким чином такі зусилля позитивно впливатимуть на розвиток їхнього бізнесу?*

Це стосується конкретизації програм місцевого розвитку в частині узгодженості позицій підприємців і місцевих громад щодо механізмів та порядку наповнення місцевих бюджетів, їх виконання, забезпечення зайнятості, підтримки інфраструктурного розвитку.

2. *Які вигоди одержать усі підприємці, кожен вид підприємництва, кожен СПД від активізації своєї участі в сільському розвитку?*

Це означає необхідність конкретизації планів розвитку в частині місцевих гарантій недоторканості власності, стабільності місцевих правил і рішень щодо режиму її використання, оподаткування, ліквідності. Визначені ними соціальні зобов'язання окремих СПД усіх галузей мають бути гнучким по відношенню до їх господарського й фінансового стану, включати зустрічні зобов'язання місцевих громад щодо сприяння їх модернізації та розширення.

3. *Як відрізнятимуться зобов'язання великих і малих підприємців щодо участі у сільському розвитку та вигоди від її активізації?*

Це вимагає досягнення (у процесі прийняття й виконання відповідних програм) домовленостей стосовно справедливого перерозподілу соціальних зобов'язань між підприємцями, їх зміни залежно від розвитку підприємств. Наприклад, великі підприємства можуть бути зацікавлені у фінансовому забезпеченні сільського розвитку, тоді як малі – в облаштуванні території через ви-

вання. Зміст їх положень часто доводить про необхідність залучення додаткових ресурсів їх розробки, прийняття та реалізації, проте в цілому підтверджує суспільну потребу в інституційних засадах і механізмах розширення повноважень місцевих громад [1, 2].

конання частини робіт трудовими та технічними ресурсами тощо.

4. *Якими будуть форми участі у сільському розвитку місцевих і немісцевих підприємців та як вони будуть диференціюватися?*

Місцеві підприємці повинні мати перевагу не стільки при формуванні місцевих бюджетів (як-то через певні преференції), скільки в частині його виконання завдяки безпосередньому впливу на зміст планів розвитку громад. Натомість немісцеві СПД, наповнюючи місцеві бюджети визначеною на конкурентних засадах платою за виробничі ресурси комунальної власності та сплатою податків і зборів, мали б обмежуватися своїм внеском у фінансування програм розвитку сільських громад.

5. *Якими мають бути інституційно-організаційні механізми взаємодії підприємців та громад у розв'язанні проблем формування й реалізації планів сільського розвитку?*

Програми розвитку сільських громад мають формуватися на основі довгострокового співробітництва та соціального партнерства, що включає визначеність критеріїв їх формування й коригування. Участь підприємців у обговоренні та затвердженні генеральних планів, планів розвитку територій (як у частині планування, так і в частині фінансування) має забезпечити їхню реалістичність із погляду ендегенних, доступних громаді ресурсів.

6. *Як можуть місцеві громади підтримувати створення нових СПД?*

Це стосується усунення місцевих адміністративних, податкових та процедурних перешкод щодо диверсифікації підприємницької діяльності на селі. З розвитком децентралізації все більшої значимості набиратимуть також можливості місцевих громад щодо надання в оренду (приватизації) комунальних ділянок, споруд і будівель для ведення підприємницької діяльності, інших видів ресурсної підтримки створюваних СПД.

Суттєве значення має активна позиція місцевих громад у частині організації навчання й тренінгів, що сприяли б ознайомленню економічно активних селян із процедурами створення СПД, оволодінню ними основами

підприємницької діяльності, фінансової зв'язності тощо. Запорукою їх ефективності є також утримання органів місцевого самоврядування від протекціонізму щодо окремих СПД в процесі їх економічної конкуренції.

Висновки. Місцеве самоврядування як відповідальна за сільський розвиток форма суспільної організації, що спирається в своїй діяльності на підприємливість селян, здатне зламати тенденцію до деградації сільської поселенської мережі. Для цього усім діючим і потенційним сільським підприємцям потрібен доступ до ресурсів та видів підприємницької діяльності, підтримка місцевою громадою їхніх прагнень, пошуків і зусиль.

Реалізація підприємницької моделі, що розглядає сільський розвиток як сферу соціального партнерства усіх сторін, заінтересованих у проживанні та діяльності на території місцевих громад, дає змогу розв'язувати завдання щодо інвестування в їх розвиток при меншій залежності поселенської мережі від волатильності ринків, життєвого циклу окремих підприємств і корпорацій. Вона забезпечить можливості конкуренції як запоруки зростання й адекватного розподілу (зокрема, міжгалузевого) суспільного продукту, а відтак – економічні передумови вирішення соціальних проблем села.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Відом. Верхов. Ради (ВВР). – 2015. – № 13. – Ст. 91.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1997. – № 24. – Ст. 170.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році від 4 березня 2015 р. № 213-р / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
4. Національна стратегія та план дій з розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки (проект) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
5. Всеобщая декларация о ликвидации голода и недоедания 16 ноября 1974 г. / [Електронний ресурс] / – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
6. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
7. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2015. – 77 с.
8. Гадзало Я.М. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю (наук. доп.) / Я.М. Гадзало, В.М. Жук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2015. – 40 с.
9. Гайдучський П.І. Структурні перекося і ризики кризи в АПК / П.І. Гайдучський // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 38-45.
10. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2010-2013.
11. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : моногр. / В.М. Заяць. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 181-210.
12. Заяць В.М. Відносини власності у розвитку сільськогосподарського підприємництва / В.М. Заяць // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 100-108.
13. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах / У. Изард ; сокращ. пер. с англ. – М.: Прогресс, 1966. – 660 с.
14. Ключник А.В. Деаграризація сільської економіки / А.В. Ключник, А.В. Слюсаренко // Наук. вісн. Миколаївського держ. ун-ту імені В.О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки. – 2013. – Вип. 5.1. – С. 46-50.
15. Ковалюк Б.І. Підвищення економічної ефективності механізмів державної підтримки малого підприємництва в сільській місцевості / Б.І. Ковалюк // Ефективна економіка. – 2014. – №11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
16. Козак О.А. Формування продовольчих брендів на основі регіональних продуктів / О.А. Козак, І.М. Беженар. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 84 с.
17. Костриця М.М. Підприємництво як інституційний фактор сільського розвитку / М.М. Костриця // Наук. вісн. НУБіП України. – 2011. – № 3. – С. 163-174.
18. Кропивко М.Ф. Організація та планування комплексного розвитку агропромислового виробництва і сільських територій в умовах децентралізації владних повноважень / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2014. – № 7 – С. 109-120.
19. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – №7. – С. 5-21.

20. *Лупенко Ю.О.* Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // *Економіка АПК*. – 2014. – № 7 – С. 26-37.
21. *Лупенко Ю.О.* Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
22. *Малік М.Й.* Концептуальні засади розвитку сільських територій / М.Й. Малік, В.А. Пулім // *Роль соціального капіталу та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку: доп. міжнар. симпоз. (Житомир, 16-18 трав. 2007 р.)* Державний агроекологічний університет. – Житомир, 2007. – С. 156-162.
23. *Малік М.Й.* Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України/ М.Й. Малік, Л.В. Забуранна // *Економіка АПК*. – 2015. – №8. – С. 5-14.
24. *Малік М.Й.* Теоретичні засади та напрями трансформації особистих селянських господарств / М.Й. Малік, В.М. Заяць // *Економіка АПК*. – 2013. - № 5. – С. 87-95.
25. *Мантино Ф.* Сельское развитие в Европе: Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней. – Инвестиционный центр FAO, Business Media of the Sole 24 Ore. – 272 с.
26. *Меренкова И.Н.* Развитие агробизнеса на сельских территориях: монография / И.Н. Меренкова, О.Ю. Савенкова. – Scientific magazine «Kontser», 2010. – 160 с.
27. *Булавка О.Г.* Місцеві бюджети – основа розвитку сільських територіальних громад / О.Г. Булавка, Л.А. Ставнича // *Економіка АПК*. – 2014. – № 7 – С. 127-132.
28. Місцеве самоврядування – основа сталого розвитку України : матер. щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 трав. 2014 р.) : у 2 т. ; за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2014.
29. *Пасхавер Б.Й.* Малі форми аграрного виробництва / Б.Й. Пасхавер // *Економіка АПК*. – 2013. – № 11. – С. 18-31.
30. *Півторак В.С.* Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві / В.С. Півторак. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 50 с.
31. *Органическое сельское хозяйство: шаг стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии навстречу “зеленой” экономике : Примеры из Армении, Молдовы и Украины.* – Instaprint, 2011. – 56 с.
32. *Основи аграрного підприємництва ; за ред. М.Й. Маліка.* – К.: Інститут аграрної економіки, 2000. – 582 с.
33. *Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [моногр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський.* – Львів, 2012. – 216 с.
34. *Сільське господарство України. Статистичний щорічник.* – К. : Державна служба статистики України, 2005-2015.
35. *Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємство і менеджмент) : моногр. / [Малік М.Й., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.*
36. *Теорія, політика та практика сільського розвитку ; за ред. О.М. Бородіної, І.В. Прокопи.* – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2010. – 376 с.
37. *Туристична діяльність в Україні у 2013 році. Стат. бюл. [Електронний ресурс] – www.ukrstat.gov.ua.*
38. *Фуруботн Э.Г.* Институты и экономическая теория: Достижения новой институциональной экономической теории / Э.Г. Фуруботн, Р. Рихтер – С.Пб. : ИД Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2005. – 702 с.
39. Чи буде використано шанс на запровадження в Україні європейських засад сільського розвитку? / О. Бородіна, І. Прокопа // *Дзеркало тижня.* – 2015. – № 23.
40. *Gry Agnete Alsos, S. Carter, E. Ljunggren.* The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development. – Edward Elgar Publishing, 2011. – 336 p.
41. *Ruth McAreevey.* Rural Development Theory and Practice. – Routledge, 2009. – 174 p.
42. *Harold Brookfield, Helen Parsons.* Family Farms: Survival and Prospect: A World-Wide Analysis. – Routledge, 2007 p. – 272 p.
43. *Paul Cloke.* Key Settlements in Rural Areas. – Routledge, 2013. – 274 p.
44. *Robert Chambers.* Rural Development: Putting the last first. – Routledge, 2014. – 256 p.
45. *Sameeksha Desai, Peter Nijkamp, Roger R. Stough.* New Directions in Regional Economic Development: The Role of Entrepreneurship Theory and Methods, Practice and Policy. – Edward Elgar Publishing, 2011 – 384 p.
46. *Europe’s Rural Futures –The Nature of Rural Development II: Rural Development in an Enlarging European Union/ J. Dwyer, D. Baldock, G. Beaufoy, H. Bennett, P. Lowe and N. Ward.* – Land Use Policy Group and WWF Europe, Institute for European Environmental Policy, 2003. – 135 p.
47. *McElwee, G.* (2006). Farmers as entrepreneurs: Developing competitive skills. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11(3), 187-206 p..
48. *Daniyel Felsenstein.* Public Investment and Regional Economic Development. – Edward Elgar Publishing, 2001. – 271 p.
49. *The future of Europe’s rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization / EU Research on social sciences and humanities.* – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2007. – 322 p.
50. *The Future of Rural Policy from Sectoral to Place-Based Policies in Rural Areas.* – OECD Publishing, 2003. – 252 p.
51. *Henri L. F. de Groot, Peter Nijkamp, Roger Stough.* Entrepreneurship and Regional Economic Development: A Spatial Perspective. – Edward Elgar Publishing, 2004. – 352 p.
52. *Charlotta Hedberg, Renato Miguel do Carmo.* Translocal Ruralism: Mobility and Connectivity in European Rural Spaces. – Springer Science & Business Media, 2011. – 224 p.

53. *Berkeley Hill, David Campbell.* The new rural economy: change, dynamism and government policy. – Institute of Economic Affairs, 2005. – 255 p.
54. *Charlie Karlsson, Börje Johansson, Roger Stough.* Entrepreneurship, Social Capital and Governance: Directions for the Sustainable Development and Competitiveness of Regions. – Edward Elgar Publishing, 2012. – 411 p.
55. *Kumar D.* Entrepreneurship in Agriculture. – Satish Serial Publishing House, 2015. – 436 p.
56. *Hans Landström.* Entrepreneurship, Competitiveness and Local Development: Frontiers in European Entrepreneurship Research. – Edward Elgar Publishing, 2007. – 296 p.
57. *Labrianidis, Lois* (2006) 'Fostering entrepreneurship as a means to overcome barriers to development of rural peripheral areas in Europe', *European Planning Studies*, 14:1, 3 – 8.
58. *Susan Marlow, Colette Henry, Gerard McElwee.* Exploring Rural Enterprises: New Perspectives on Research, Policy & Practice. – Emerald Group Publishing, 2014 p. – 280 p.
59. *Malcolm Moseley.* Rural Development: Principles and Practice. – SAGE, 2003. – 240 p.
60. The Nature Of Rural Development: Towards A Sustainable Integrated Rural Policy In Europe/ David Baldock, Janet Dwyer, Philip Lowe, Jan-Erik Petersen and Neil Ward. – EEP, 2001. – 52 p.
61. New Approaches to Rural Policy Lessons from Around the World. – OECD Publishing, 2005. – 104 p.
62. *Thomas D. Rowley.* Rural Development Research: A Foundation for Policy. – Greenwood Publishing Group, 1996. – 248 p.
63. *Scott Andrew Shane.* A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus. – Edward Elgar Publishing, 2000. – 327.
64. *David Smallbone, Hans Landström, Dylan Jones-Evans.* Entrepreneurship and Growth in Local, Regional and National Economies: Frontiers in European Entrepreneurship. – Edward Elgar Publishing, 2009. – 384 p.
65. *Robert John Stimson, Roger Stough, Maria Salazar.* Leadership and Institutions in Regional Endogenous Development. – Edward Elgar Publishing, 2009. – 151 p.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015 р.

* * *

Новини АПК

В Україні намолочено 57,1 млн т зерна

У поточному році у всіх категоріях господарств станом на початок листопада зернові та зернобобові культури при прогнозі 14,7 млн га зібрані на площі 14,1 млн га (96 відсотків до прогнозу), намолочено 57,1 млн т зерна при врожайності 40,6 ц/га (у 2014 році – 42,1 ц/га).

Найбільший вал зерна намолотили хлібороби у Полтавській – 4,6 млн т, Харківській – 4,3 млн т, Дніпропетровській – 3,9 млн т, Вінницькій – 3,7 млн т, Одеській – 3,5 млн т, Черкаській – 3,4 млн т, Кіровоградській – 3,2 млн т, Сумській – 3,0 млн т, Миколаївській – 2,9 млн т, Чернігівській та Хмельницькій по – 2,8 млн т, Запорізькій та Херсонській по – 2,7 млн т, Київській – 2,6 млн т областях.

Найвища урожайність зернових та зернобобових культур у Черкаській – 58,0 ц/га, Полтавській – 55,5, Хмельницькій – 54,5, Сумській – 52,8, Київській – 51,4, Тернопільській – 49,4, Чернігівській – 48,8, Івано-Франківській – 47,1 та Вінницькій – 46,4 ц/га областях.

Продовжується збирання пізніх культур, зокрема кукурудзи на зерно, сої, соняшнику та цукрових буряків.

Кукурудза на зерно при прогнозі 4,1 млн га обмолочена на площі 3,5 млн га, або 86%, намолочено 19,3 млн тонн при врожайності 54,3 ц/га (у 2014 р. – 57,0 ц/га).

Гречка при прогнозі 125 тис. га обмолочена на площі 124 тис. га, або 99%, намолочено 141 тис. т при врожайності 11,4 ц/га.

Просо при прогнозі 106 тис. га зібране з площі 105 тис. га, або 99,8 %, намолочено 210 тис. т при врожайності 20,0 ц/га.

Соя при прогнозі 2,1 млн га зібрана з площі 2,06 млн га або 96%, намолочено 3,6 млн т при врожайності – 17,5 ц/га (у 2014 р. – 21,2 ц/га).

Соняшнику при прогнозі 5,0 млн га обмолочено 4,99 млн га, або 99%, намолочено 10,8 млн т при врожайності 21,8 ц/га (у 2014 р. – 19,3 ц/га).

Цукрові буряки при прогнозі 238 тис. га викопано на площі 200 тис. га, або 84%, накопано 8,3 млн т при врожайності 416 ц/га (у 2014 р. – 451 ц/га), вивезено 7,5 млн т.

Прес-служба Мінагрополітики України